

Bråkstakar och retstickor

En studie av hur elevers våld könskodas av skolpersonalen i grundskolans senare år

Johannes Lunneblad

RASCALS AND BULLIES – A STUDY OF THE GENDER CODING OF VIOLENT BEHAVIOR IN SCHOOLS. The present study explores how schools define situations where students have been exposed to violence at school. The study is designed as case studies at nine secondary schools. The results indicate that gender influence how professionals categorize violence. The analyze reveals that physical violence is considered as masculine and relational violence as feminine. This has the effect that boys are perceived as less active when there is involved relational violence, and that girls physical violence is not always taken serious. However, gender seems to have less importance for the professional's perception when students are involved as a group.

Keywords: school, violence, gender, police report, bullying.

Inledning

Under det senaste decenniet har det skett en rad förändringar i skolan med avsikt att stärka och skydda elevers rättigheter i skolan (Carlbaum 2016, Lunneblad, Odenbring & Johansson 2017). En del av dessa förändringar är ökade krav på personalens arbete med att förebygga och hindra situationer där elever utsätts för våld, kränkningar och mobbning (Hult & Lindgren 2016, Skolverket 2012, Skollagen 2010). Samtidigt är skolan fortfarande en av de platser i samhället där det är som vanligast att ungdomar utsätts för våld (Frenzel 2016). Fokus i föreliggande studie är på personalens förståelse av våld i skolan. Intresset

---

Johannes Lunneblad är docent i pedagogik vid Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande, Göteborgs universitet, Box 300, 405 30 Göteborg. E-post: johannes.lunneblad@ped.gu.se

riktas specifikt mot den betydelse som föreställningar om kön får för hur personalen synliggörs och bemöter våld mellan elever. Detta diskuteras i artikeln som att handlingar och situationer könskodas. Det vill säga att vissa handlingar beskrivs maskulina medan andra handlingar som feminina (Haywood & Mac an Ghail 2012, Paechter 2006). Begreppet våld används i denna studie som ett samlingsbegrepp för situationer, där skolpersonalen beskriver hur en eller flera elever gjort våld, på en eller flera elevers värdighet och integritet. Det kan vara handlingar som, slag, knuffar, hot, benämningar, ansiktsuttryck och utfrysning samt nedsättande kommunikation på sociala medier (jfr Benbenishty & Astor 2005, Robinson, Davies & Saltmarsh 2012).

Kriminologisk forskning visar hur föreställningar om kön får betydelse för på vilket sätt våld blir synligt och hur det hanteras i samhället. Frågor om våld och brott, förövare och brottsoffer är ofta tydligt kopplade till olika föreställningar kring kön (Messerschmidt 2015, Burcar 2011, Wästerfors 2011). I det svenska språket avspeglas detta exempelvis genom förekomsten av ord som gärningsman och kvinnovåld. Något som inte minst visar hur starkt föreställningar om kön kommer till uttryck i fråga om överträdelser mot lagar, regler och normer (Karlsson & Pettersson 2003, s 2). Utifrån skolans uppdrag är det problematiskt om situationer där elever utsätts för våld eller utsätter andra för våld hanteras på skilda sätt utifrån de inblandades kön. Skolans uppdrag omfattar att gestalta och förmedla rättskänsla, likväl som jämställdhet mellan kvinnor och män (Bergh & Arneback 2016, Skolverket 2012, Skollagen 2010).

Kunskaper och åtgärder mot våld i skolan har i Sverige och i övriga nordiska länder till stor del byggts på forskning om mobbning (Thornberg 2015, Flygare, Gill & Johansson 2013). Utgångspunkten har varit Dan Olweus definition av mobbning: ”olika former av aggression och förtryck som riktas mot enskilda barn/ungdomar från andra barn/ungdomar under något längre tidperioder” (Olweus 1973, s 16). I forskning om mobbning undersöks vanligtvis orsaker och riskfaktorer hos den enskilda eleven. Teoretiskt är fokus på upprepade aggressiva handlingar utifrån individualpsykologiska perspektiv (Thornberg 2015). Till stor del bygger denna forskning, både nationellt och internationellt, på elevers självskattningar om utsatthet för mobbning (Patton, Hong, Patel, & Kral 2017). Färre studier har gjorts med intresse för hur skolpersonal förstår och hanterar våld mellan elever (Yoon & Bauman 2014) och i än färre studier har det undersökts hur skolpersonalens föreställningar om kön för hur våld förstås i skolan (Robinson et al. 2012, s 9). Syftet med denna artikel är att bidra med kunskaper om den betydelse som föreställningar om kön får för hur våld mellan elever beskrivs av personalen i skolan. Materialet i studien

bygger på intervjuer med skolpersonal verksamma i grundskolans senare år från nio olika skolor.

Litteraturgenomgång

Forskningen som refereras till i följande del behandlar inledningsvis forskning om våld och hur olika former av våld kan definieras följt av hur forskning om hur föreställningar om kön påverkar lärarnas relation till elever i skolan. Därefter beskrivs forskning som undersöker flickors och pojkars våld i skolan. Denna del bygger i huvudsak på forskning som studerat förekomsten av mobbning i skolan. Avslutningsvis gör en summering av den forskning som diskuterats.

I forskning om skolvåld görs det ofta skillnad på olika sätt av att utöva våld. De vanligaste distinktionerna är *fysiskt våld*, *verbalt våld*, *relationellt våld*, och på senare tid *nät-mobbning* (jfr Berne 2014, Catanzaro 2011, Robinson et al. 2012). Definitionen *fysiskt våld* används för att beskriva då en individ blir utsatt för exempelvis knuffar, slag och sparkar. *Verbalt våld* definieras som nedsättande uttryck och förlöjligande beskrivningar av en individ. *Relationellt våld* beskriver handlingar som försvagar eller förstör en individs relationer och möjligheter till gemenskap och samhörighet med andra individer (Espelage & Swearer 2003, Knight, Göransson & Sverke 2011, s 11-12). *Nät-mobbning* används för att beskriva handlingar liknande verbalt våld och relationellt våld, men som äger rum på sociala medier och med hjälp av informationsteknik (Wang, Iannotti & Nansel 2009).

Forskning visar att verbalt våld är det våld som är vanligast förekommande i skolan men att skolpersonalen inte alltid tar dessa händelser på allvar (Gorsek & Cunningham 2014). Detta kan beskrivas som att det utvecklats en acceptans för att eleverna använder nedsättande uttryck i samtal med varandra. Studier visar att en del av denna problematik är att personalen i skolan har olika gränssättningar för vad som betraktas som våld (Craig, Bell & Leschied 2011, Gorsek & Cunningham 2014, Strohmeier & Noam, 2012). Stöd från skollledning samt förhållningsätt och kunskaper hos skolpersonalen påverkar även hur personalen agerar då det förekommer våld i skolmiljön (Lunneblad, Johansson & Odenbring 2016, Charmaraman, Jones, Stein & Espelage 2013, Meyer 2008).

Tidigare forskning visar att skolpersonalens oftare beskriver pojkar än flickor som bråkiga, utåtagerande och aggressiva. Detta bidrar till att pojkar tillåts ta större plats och förväntas att iscensätta en utåtriktad och aggressiv maskulinitet (Haywood & Mac Ghail 2012). Flickor beskrivs vanligtvis som ordningsamma, tysta och passiva

och förväntas följa regler och normer i skolan (Tallberg Broman 2002, Holm 2008). Tidigare studier visar också hur skolpersonalen beskriver situationer där det förekommit våld olika beroende på elevernas ålder, status och agerande i konflikten (Lahelma 2002, Nesdale & Pickering 2006, Sokol, Bussey & Rapee 2016).

Studier om våld i skolan visar att pojkar oftare än flickor både är förövare och offer då det förekommer fysiskt våld jämfört med situationer då det förekommer verbalt och emotionellt våld (Solberg, Olweus & Endresen 2007). Verbalt våld, verkar å andra sidan, vara lika vanligt bland flickor som bland pojkar, medan flickor oftare är delaktiga i situationer där det förekommer relationellt våld som exempelvis kroppsspråk och utfrysningar (Catanzaro 2011). Till skillnad från forskning om situationer där eleverna fysiskt mötts, visar forskning om nät-mobbning en något annorlunda bild. Det finns tidigare forskning som funnit att pojkar är överrepresenterade som förövare i sammanhang då elever utsätts på sociala medier (Wang et al. 2009). Andra studier har funnit att det är vanligare att både flickor utsätter och utsätts för nät-mobbning (Beckman, Hagquist & Hellström 2013, Berne 2014). Men det finns även studier som inte funnit några könsskillnader bland elever i de senare skolåren som utsätts, eller utsätter andra för nät-mobbning (Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk & Solomon 2010).

Sammanfattningsvis, forskningslitteratur rörande våld i skolan omfattar ett brett spektrum av situationer, med allt från skolskjutningar och grövre våld till trakasserier och utfrysning (Furlong & Morrison 2000, Knight et al. 2011). I Sverige har studier om mobbning utifrån individualpsykologiska perspektiv varit det mest framträdande perspektivet i forskning om våld i skolmiljö (Thornberg 2015). Det är jämförelsevis, både internationellt och nationellt, få studier som undersökt den betydelse som kön har för hur våld förstås i skolan (Yoon & Bauman 2014). Förhoppningen är därför att denna studie kan bidra med kunskap om den betydelse som kön får för hur skolpersonalen förstår situationer då det förekommer våld i skolan.

Urval och genomförande

Studien som presenteras i denna artikel är del av ett forskningsprojekt med det övergripande syftet att analysera inträdet av en rättslig diskurs i skolan. Urvalet är nio grundskolor (åtta kommunala och en fristående) med fokus på de senare skolåren. Skolorna i projektet är valda utifrån att få en variation med avseende på socioekonomiska förhållanden samt geografisk placering. Björnlokaskolan och Maskrosskolan är

lokaliserade i socialt utsatta storstadsområden. Näckrosskolan och Syrénskolan ligger i medelklassområden i en storstad. Tistelskolan, Kaprifolskola, och Tulpanskolan är belägna i medelklass- och lägre medelklass- områden i mindre kommuner i en storstadsregion. Prästkrageskolan är lokaliserad i ett övre-medelklassområde i en mindre kommun i en storstadsregion. Violskolan är en fristående skola centralt lokaliserad i en storstad, där en majoritet av eleverna kommer från socialt utsatta områden.

Empirin i studien består av fokusgruppintervjuer och individuella intervjuer med rektorer, skolsköterskor, kuratorer och andra nyckelpersoner i skolornas elevhälsoteam. Intervjuerna var semi-strukturerade och gav deltagarna möjligheter att tala om våld i skolan utifrån deras egna erfarenheter (Silverman 2006). Materialet varierar något mellan skolorna beroende på hur verksamheten är organiserad och vilka personer som har haft möjlighet att delta. Totalt genomfördes 47 intervjuer. Dessa varade cirka en timma och har spelats in och skrivits ut ordagrant. Frågorna som intervjuerna tog sin utgångspunkt i var följande: 1) frågor om skolans historiska bakgrund och nuvarande situation; 2) frågor rörande skolans arbete med våld, konflikter, kränkande behandling, mobbning; 3) frågor rörande skolans samarbete med familjer och andra myndigheter; 4) frågor rörande likabehandlingsplaner och andra typer av lokala dokument. Studien har genomförts i enlighet med rådande etiska riktlinjer för forskning. Namn på skolor och personer är således fiktiva (Vetenskapsrådet 2011).

Teoretiska utgångspunkter

Intresset att undersöka hur våldet könskodas är grundat i att kunskaper om att fysiska kroppar och människors handlingar inte är åtskilda från bilder, tal, texter och andra praktiker som kommunicerar och iscensätter föreställningar om vad det innebär att vara man eller kvinna (Hammarén 2008, s 56, se även Messerschmidt 2015, Haywood & Mac an Ghail 2012). Föreställningar om kön som etablerats och ofta upprepas blir hegemoniska. Hegemoniska föreställningar om maskulinitet kan, om än något förenklat, förstås som det idealiserade sätt att vara man på, vilket inverkar på vad som uppfattas som feminint och maskulint. Det betyder inte att pojkar alltid uppträder maskulint och att flickor alltid uppträder feminint. Men att bryta mot vad som är det hegemoniska innebär en risk att bryta mot vad som definierats som det normala, det in-vanda och det naturliga (Connell & Messerschmidt 2005). Hegemoniska föreställningar om kön är såldes inte statiska. Olika sätt att iscensätta

kön både reproducerar och utmanas i lokala praktiker då människor möts, men även regionalt och globalt genom exempelvis lagstiftning och populärkultur (Messerschmidt 2015).

Ett skillnadsskapande mellan vad som anses som feminint och vad som anses som maskulint kan även förstås som genomkorsat av både socioekonomiska villkor och av föreställningar om bland annat etnicitet, ras, sexualitet som *påverkat* av lokala, regionala och globala villkor (Haywood & Mac an Ghail 2012, Messerschmidt 2015). I denna studie är dock analysen avgränsad till hur kön görs i skolpersonalens tal om situationer där det förekommit våld mellan elever. I analysen görs inte heller genomgående jämförelser utifrån skolornas olika socioekonomiska villkor, elevsammansättningar eller skolornas likabehandlingsarbete.

I analysen om hur föreställningar om kön får för betydelse för hur våld mellan elever beskrivs av personalen är begreppet könskodar centralt. Med begreppet könskodar avses hur handlingar och situationer beskrivs - kodas - som sådant som pojkar oftast förväntas göra och som sådant som flickor oftast förväntas göra. Detta kan förstås som att visa handlingar och situationer beskrivs som maskulina medan andra handlingar och situationer beskrivs som feminina (Haywood & Mac an Ghail 2012, Paechter 2006). I arbetet med analysen har jag sökt i materialet efter ord som pojkar, flickor, tjejigt, killigt, våld, kränka, slå, etcetera. Avsikten har varit att undersöka vilka handlingar av våld och händelseförlopp kodas som maskulina och hur andra handlingar av våld och situationer kodas som feminina. Därefter har materialet organiserats i tre olika teman utifrån hur skolpersonalen könskodar situationer där det förekommit våld mellan elever.

Resultat och analys

Redovisning och analys av resultatet är i de kommande avsnitten strukturerat kring tre utkristalliserade teman: 1) subtila flickor och utåtagerande pojkar; 2) mjuka pojkar och våldsamma flickor samt; 3) flickors maskulina våld.

Subtila flickor och utåtagerande pojkar

Forskning visar att trots att skolpersonal ofta framhåller att de försöker motverka stereotypa könspositioner och bemöta eleverna som individer är det ofta traditionella bilder av kön som reproduceras i skolan. Detta har diskuterats som att skolpersonalen på en generell nivå förhåller sig könsneutralt men på en konkret nivå blir könspecifika

(Holm 2008). Resultatet visar på ett liknande sätt att händelser som ägt rum beskrivs som typiska för antingen flickor eller pojkar. Nedan är det rektor på Prästkrageskolan som gör en jämförelse mellan olika kategorier av skolvåld som flickor och pojkar är inblandade i.

Med flickorna då är det ofta mer subtila saker. Det är mer att de fryser ute. En får vara med ett tag och sedan så spelar två ut den tredje. Den typen av kränkningar tycker jag. Pojkarna, där är det väl ofta mer raka puckar (Rektor, Prästkrageskolan).

Det relationella våldet, vilket ofta könskodades i intervjuerna som handlingar som är vanligast bland flickorna, framställs som falskt och intrigerande. Flickornas handlingar jämförs här med pojkars ”ofta mer raka puckar”. En liknelse som är hämtad från idrotten och på ett positivt sätt signalerar tydlighet och enkelhet. Tidigare studier har belyst hur idrott betraktas som en arena där det ges uttryck för olika former av eftersträvansvärd maskulinitet. Uttryck från idrotten har sedan kommit att användas i en rad olika sammanhang för att signalera sådana begärliga former av maskulinitet (Messerschmidt 2015). Liknelsen och jämförelsen med flickor förstärker föreställningen om pojkar och flickor som varandras motsatser. Flickors vänskap blir något problematiskt då det vidgas till att innefatta ytterligare en vän utöver det bästisförhållande som så ofta tillskrivs flickor.

Även i följande exempel beskrivs flickornas våld som subtilt. Det är också tydligt hur skolpersonalen beskriver det relationella våld som associeras med flickor i relation till hur pojkars konflikter skildras. I exemplet nedan är det rektorn på Tulpanskolan som berättar.

Med elever ja. Och det handlade om flickor i det fallet. /.../
Det var kränkningar. Många gånger genom subtila grepp som blickar, man vände ryggen till, man hälsar inte. Det här, det finns egentligen inte. Det finns ingenting att polisanmäla, kanske. Men det är ett väldigt olämpligt beteende (Rektor, Tulpanskolan).

Analysen visar att de situationer där flickor ofta nämndes som förövare är händelser där våldet beskrivs som subtilt och relationellt. I intervjun beskriver rektorn en situation där några flickor utsatte andra elever. Händelseförloppet redogörs för som svårhanterligt, då våldet var utstuderat och svårt att uppdaga. Ett liknande exempel är från Näckrosskolan där en flicka blev utsatt. ”Det här subtila med kommentarer, eller att man går ifrån och man byter plats” (Rektor, Näckrosskolan). Relationellt våld förklaras som att de vållar en känsla av obehag och osäkerhet hos den som utsätts. En del av denna osäkerhet bygger på

svårigheten att peka på någon konkret händelse eller situation (jfr Knight 2011). Detta är något som rektorn på Tulpanskolan väl illustrerar genom att framställa dilemmat som att det inte fanns något att anmäla även om det var ett otillbörligt beteende.

Resultatet visar hur det fysiska och verbala våldet förknippas med en aggressiv maskulinitet. I skolpersonalens berättelser där pojkar beskrivs som förövare skildras detta i ett flertal exempel i termer av utåtagerande pojkar. Nedan är det skolkuratoren på Tistelskolan som berättar:

Vi har vissa bekymmer som upprepar sig. Våra bekymmer just nu är kanske inte droger och extrema åsikter, utan är barn, utagerande pojkar, som ofta stör gruppen och får många att må dåligt. Vi vet inte riktigt, har inte verktyg för att... Pedagogerna frågar: "Är det ok att han kallar sina kompisar för det? Är det ok att han gör så här?" Vi kommer inte åt det (Skolkurator, Tistelskolan).

Resultatet visar hur utåtagerande beteende är något som förknippas med pojkar. Samtidigt visar skolkuratorns berättelse att detta är en komplex fråga. Forskning visar hur pojkars förväntade omognad skapar ett frirum som ursäktar störande beteenden (Lahelma 2002). Att skolkuratoren nämner att det handlar om barn kan tolkas som att pojkarna – då de är barn - inte helt kan hållas ansvariga för sitt beteende. Ordet barn markerar en position som inte kan utkrävas på samma ansvar för sina handlingar, jämfört med exempelvis ungdomar och vuxna. I detta fall skulle det även vara adekvat att beskriva eleverna, vilka befinner sig i tonåren, som ungdomar. Dilemmat som framträder handlar om var skolpersonalen ska dra gränsen för vad som är ett icke-acceptabelt beteende. I frågan ligger balansgången mellan att se till de elever som far illa, och vilka krav som kan ställas på förövarna då det är barn/pojkar.

I materialet finns ett mönster av hur pojkarna utgör normen för vad som kodas som fysiskt våld. "Jag kan absolut se mer våld bland pojkar än bland flickor. Ja så är det" (Skolpsykolog, Prästkrageskolan). Exempelen visar att då flickor använder fysiskt våld så beskrivs det som ett undantag. Fysiskt våld framställs även som ett sätt för pojkar att försvara sin status. "Det var för att han har varit rätt så kaxig och uppkäftig mot de här" (Biträdande rektor, Prästkrageskolan). Tidigare forskning visar på ett liknande sätt hur fysiskt våld kodas som något maskulint och som ett sätt för pojkar att upprätta sin heder i konflikter med någorlunda jämbördiga antagonister (Karlsson & Pettersson 2003, Messerschmidt 2015). Könsskodningen av skolvåldet innebär att flickor

och pojkar positioneras på skilda sätt. Då flickor använder fysiskt våld görs detta i jämförelse med pojkars våld. ”Pojkarna använder ju mycket mera våld, och flickorna slåss rätt bra också” (Skolkurator, Björnlokaskolan). Detta kan jämföras med hur den stereotypa bilden av den som utövar relationellt våld är en flicka. ”För några år sedan var det nästan bara tjejer som kränkte på nätet, men nu är killar lika illa ute med att skriva grejer på nätet” (Kurator, Tistelskolan). Det är tydligt hur det är i jämförelse med pojkars fysiska våld som flickors våld värderas. Diskussionen nedan är från en fokusgruppintervju med rektor, skolkurator och skolsköterska på Violskolan.

Kurator: I skolan däremot är det mer killar som är utsatta för fysiskt våld, eller? Det kan vi säga, va?

Rektor: Ja, något mer i alla fall /.../ Jag håller med om det. Det är mer sällan att det är fysiskt våld bland flickorna, riktigt. Det förekommer bland pojkarna mer. Men det är klart att det kan hända, men där är det nog fortfarande en skillnad (Fokusgruppintervju, Violskolan).

Under samtalet beskriver skolpersonalen att det är vanligare att det är pojkar jämfört med flickor som både utsätter och själva blir utsatta för fysiskt våld. Samtidigt är denna skillnad inte helt självklar när skolpersonalen diskuterar och drar sig till minnes situationer som ägt rum. Sett utifrån statistik över ungdomsvåld så har pojkars våld minskat till att närma sig flickors nivåer. På en skola som Violskolan, där situationer med grövre våld beskrivs som ovanliga är det därför inte konstigt om skillnaden mellan pojkar och flickor inte heller framträder som tydlig. Forskning visar hur skolpersonalen många gånger har svårt att skilja mellan vad som är skojbråk och situationer då en elev blir utsatt (Lunneblad, Johansson & Odenbring 2016). Studier visar att skolpersonal även tenderar att underskatta förekomsten av våld på skolan där de arbetar (Gorsek & Cunningham 2014).

Mjuka pojkar och våldsamma flickor

Tidigare studier visar att pojkar i skolan ofta tillåts ta en större plats och förväntas att iscensätta en utåtriktad och aggressiv maskulinitet (Haywood & Mac Ghail 2012). Skolpersonalens berättelser synliggör hur en maskulinitet som relateras till styrka, tuff attityd och fysiskt våld utgör en norm för pojkars beteende. Former av maskulinitet som faller utanför hur pojkar förväntas uppträda blir också en förklaring till varför elever utsätts. I det exempel som följer är det kuratorn på

Björnlokaskolan som berättar om en situation då en pojke på skolan började i en ny klass.

Vi hade en kille som började här, som började i en klass som var orolig från början. Och han hade ett annat sätt än de andra pojkarna. Det var få pojkar i den här klassen. Pojkarna som var i klassen, de hade känt varandra väldigt länge. De hade en ganska tuff jargong och tuff syn på livet. Han var den här lite mjuka killen som inte riktigt talade samma språk så att säga, språkligt ja, men inte fysiskt så /.../ Det blev det grövsta mobbningsfall vi haft (Kurator, Björnlokaskolan).

Pojken som blev utsatt beskrivs som mjuk, och att han inte talade samma språk som de andra pojkarna i klassen. Att inte tala samma språk blir i detta sammanhang att inte dela samma sätt att göra pojke på. Pojken beskrivs iscensätta en feminin form av maskulinitet. Teoretiskt har sådana former av maskulinitet kategoriserats som sub-maskulina. Det vill säga former av maskulinitet som faller utanför föreställningen om en hegemonisk maskulinitet (Connell & Messerschmidt 2005, Paechter 2006). Det också viktigt att se hur olika former av hegemonisk maskulinitet kan variera lokalt och mellan olika grupper i samhället (Messerschmidt 2015). Ytterligare ett exempel på hur en pojke som blir utsatt beskrivs som annorlunda är från Syrénskolan. ”Den där pojken i sjuan som är lite annorlunda hade blivit pikad och förlöjligad ...” (Specialpedagog, Syrénskolan). Tidigare forskning har uppmärksammat hur unga män som utsätts för brott upplever positionen som offer svårförenlig med den egna bilden av hur en man ska vara. Positionen som offer rimmar följaktligen illa med dominerande föreställningar om maskulinitet (Burcar 2011, Wästerfors 2011).

Föreställningar om kön är långt ifrån en balansräkning där vinster och förluster går jämnt upp. Förlusten av maskulinitet som pojkar riskerar då de positioneras som offer innebär inte att våldsamma flickor kommer att associeras med aggressivitet och dominans. Detta är något som illustrerats i följande intervju. Det är biträdande rektor på Prästkrageskolan som beskriver en konflikt mellan två flickor.

Det var egentligen ett svartsjukedrama från början. Två flickor höll ihop väldigt tajt och var väldigt kompisar, och så kom det in en annan flicka i klassen som kom utifrån och in. Då bytte den ena flickan liksom kompis. Så den andra blev väldigt utanför och sårad. Då allierade hon sig med en annan flicka. Då blev det de här två mot två på något underligt sätt. Det hade varit lite nätmobbing också eller nättrakasserier kan vi säga,

mot varandra, som inte vi hade koll på i skolan. Men sedan så blev det ju såpass, och det var nästan bra att det blev det här faktiskt (skrattar) handgripliga slaget i korridoren, för då fick vi något att verkligen ta i, eller ta tag i, då blev det något handgripligt liksom (Biträdande rektor, Prästkrageskolan).

Resultatet visar hur flickors fysiska våld feminiseras. På det sätt som händelsen återges betonas det relationella och känslomässiga i konflikten. Detta kan tolkas som att aggressivitet och inslaget av fysiskt våld tonas ner. Upprinnelsen till situationen beskrivs som ett svartsjukedrama, där en av flickorna blivit sårad då den ena av dem träffat en annan. Situationen då det uppstår fysiskt våld berättas på ett distanserat sätt. Detta är något som både indikeras med ett skratt och genom den schablonartade beskrivningen. ”Det var en uppercute - så det var liksom rejäla doningar...” (Biträdande rektor, Prästkrageskolan).

Dominerande förställningar om kön vidmakthålls även i beskrivningar av situationer där pojkar iscensätter våld vilket könskodas som feminint. Exempelen visar hur pojkarna i dessa situationer tilldelas en annan position än de flickor som också är delaktiga. Följande exempel handlar om en konflikt som till stor del skildras äga rum på sociala medier. Specialpedagogen på Maskrosskolan berättar:

Ja, en del pojkar också, fast faktiskt inte det som jag har varit med och sett i då har det varit flickor. Sedan kanske det har *handlat* om en pojke, eller så. Eller att någon kille har varit med och skrivit: Ha ha och varit *lite smått* delaktig så. Men faktiskt har det handlat om att de tycker om samma kille, och så blir det saker därefter och så blir de ovänner och så kränker de varandra och så (Specialpedagog, Maskrosskolan).

Tidigare forskning om nät-mobbning visar på både en komplex bild, och motstridiga forskningsresultat kring pojkars och flickors delaktighet (jfr Beckman et al. 2013, Berne 2014, Mishna et al 2010). En stor del av tidigare forskning har främst fokuserat på om det är vanligast att flickor eller pojkar är förövare eller offer. Det är därför intressant att se på de positioner som flickor och pojkar tilldelas i personalens berättelser beroende på hur våldet könskodas. I flertalet av exemplen då skolpersonalen talar om relationellt våld och nät-mobbning så är det flickor som står i centrum för händelserna och pojkarna ges en perifer position. Den situationen som beskrivs ovan är inget undantag. Pojkens delaktighet beskrivs som ringa. Orsaken till konflikten framställs liknande tidigare exempel vara en känslomässig infekterad relation mellan flickor.

Flickors maskulina våld

I analysen framträder en bild som visar på skillnader mellan hur våldet könskodas beroende på om det är flickor eller pojkar som är involverade. I det avsnitt som följer riktas intresset mot situationer som bryter mot ett sådant mönster. Resultatet i den här artikeln så väl som tidigare forskning har visat att fysiskt och verbalt våld ofta ses som vanligt bland pojkar medan flickor oftare beskrivs i situationer där det framförallt förekommer relationellt våld och nät-mobbning, och verbalt våld (Solberg et al. 2007, Catanzaro 2011). Detta kan förstås som att situationer med *direkt våld*, det vill säga situationer där förövaren och den som utsätts möts ansikte mot ansikte, könskodas som maskulint medan situationer där det förekommer *indirekt våld*, det vill säga situationer där den som utsätter och den som utsätts inte möts i situationen, könskodas som feminint (Knight et al. 2011).

Intressant är att då flera elever är involverade i de konflikter som beskrivs så blir könskodningen inte lika tydlig. En sådan situation är från Tistelskolan. Bakgrunden är att en grupp med fyra flickor hamnade i konflikt med några andra elever på skolan. Skolpersonalen beskrev flickorna som utåtagerande och med skolsvårigheter. Flickorna hade delar av sin undervisning i en mindre grupp utanför den ordinarie undervisningen. Skolvårdinnan på skolan berättade att flickorna kände sig utanför. ”De kallar alltid sig själva för blattar, inte invandrare. ... att andra ser ner på dem för att de inte är svenskar och svenskar”. Enligt skolpersonalen var dock inte etnicitet ett avgörande inslag i konflikterna. Anledningen till att flickorna hamnade i bråk beskrevs istället vara deras utåtagerande beteende och oroliga familjeförhållanden. Det utdrag som följer är från en intervju med specialpedagogen på Tistelskolan.

Det var ett tjejgäng, kan man säga. Det var inget riktigt slagsmål. Men det var några som var jättearga och ville gå på några andra. Bråket sker mest på internet. Det är ofta så. Det sker förtal och andra tråkningar, kränkningar, och en del eldas upp väldigt mycket, och man har uttryckt sig illa. De här tjejerna gick på några som var på hemkunska. Jag vet inte hur mycket de slogs, men det blev en polisanmälan (Specialpedagog, Tistelskolan).

Tidigare forskning visar hur våld relaterat till gäng och grupper ofta är relaterat till unga män som utövar fysiskt våld för att försvara sin egen och kollektivets heder (Benbenishty & Astor 2005, Messerschmidt 2015, Robinson et al. 2012). Skolpersonalens beskrivning av att flickorna kände sig som ”invandrarna” ger dem en sådan kollektiv

identitet i berättelsen. Detta är något som är annorlunda från hur andra situationer skildras då flickor är inblandade. Specialpedagogen återger en händelsekedja med kränkningar fram och tillbaka mellan ett flertal elever som till slut leder till en situation med hot om fysiskt våld. I beskrivningen nämns inte några känslor relaterade till personliga relationer och nära vänskapsband mellan dem som blivit ovänner. Flickorna som pekas ut som de aggressiva beskrivs som ett gäng som ger sig på några andra elever som provocerat dem. Samtidigt finns det en tendens till att tona ner det fysiska våldet i exemplet ovan.

Ett liknande exempel på en schism mellan grupperingar är från Kaprifolskolan. Skolpersonalen beskriver en situation då det uppstod en konflikt där flera ungdomar på och utanför skolan blev inblandade. Situationen beskrivs som att den börjat med en mindre konflikt mellan två flickor på skolan. Konflikten gavs uttryck genom blickar och kommentarer både i skolan och på sociala medier. Ganska snart blev syskon och vänner i flickornas bekantskapskrets engagerade. Osämjan växte och spreds till personer i flickornas närhet, som i sin tur spred konflikten till sina vänner. Till slut kunde motsättningen mellan de två flickorna beskrivas som en konflikt mellan två löst sammansatta gäng. Situationen eskalerade då några äldre ungdomar kom till skolan. I den situation som uppstod hotade de några elever som var lierade med en av flickorna i konflikten med en kniv. I det exempel som följer är det rektor på skolan som berättar hur konflikten spreds mellan elever och andra ungdomar i trakten.

Det var kompisar som var nära och så var det satellit-kompisar som tog över konflikterna. Det var både pojkar och flickor blandat. Alla var precis lika illa, allihop. Det var inte så att det bara var killar som var utåtagerande, eller bara tjejer. Det kunde vara olika (Rektor, Kaprifolskolan).

I rektorns berättelse om vad som hände görs ingen skillnad på de flickor och de pojkar som var inblandade. Rektorn understryker det kollektiva i situationen. Handlingarna som beskrivs framhålls inte som typiska för varken flickor eller pojkar. På ett liknande sätt som i det förra exemplet finns det inte heller några tydliga förövare eller offer. Istället betonas att alla betedde sig precis lika illa åt. Positionerna i konflikten får jämfört med tidigare exempel fler dimensioner genom att det inte sker någon tydlig könskodning av det våld som beskrivs. Det som är gemensamt för de två beskrivna exemplen är att det är flera elever involverade som handlat som ett kollektiv. Flickornas våld tycks alltså först bli maskulint då det beskrivs som utfört av ett gäng.

Ytterligare gemensamt för de två exempel som ovan analyserats är att konflikterna som beskrivs pendlar mellan å ena sidan situationer av direkt våld, (fysiskt och verbalt våld), och å andra sidan situationer av indirekt våld (relationellt våld och nät-mobbning). Användningen av informationsteknik innebär en förskjutning i förståelsen av våld som bundet till en handling utförd vid ett specifikt tillfälle, vid en specifik plats. Tekniken innebär att kommentarer och bilder fort kan få en stor spridning (Knight et al. 2011). Risken finns att kommentarer och bilder är tillgängliga på internet under flera år. Att alla som tar del av kommentarer och bilder inte har som avsikt att kränka innebär inte att känslan av att vara utsatt uteblir (Beckman et al. 2013, Berne 2014). Nät-mobbning blir på så sätt en form av våld som upprepas utan att våldshandlingen upprepas. Detta kan innebära att skolpersonalen har svårt att upptäcka vad som sker och förstå vidden. I de situationer som beskrivits ovan framställs det även som att det har förekommit flera former av våld. Det kan vara en delförklaring till varför dessa situationer inte kom att könskodas på ett lika tydligt sätt som andra situationer av skolvåld.

Konklusioner och avslutande diskussion

Kunskapsintresset i den här artikeln att bidra med kunskaper om den betydelse som föreställningar om kön får för hur våld mellan elever beskrivs av personalen i skolan. Skolan är en plats där politiska jämställdhetsmål och rättsliga normer ska gestaltas och blir del av elevers erfarenheter. Att undersöka hur elevernas handlingar könskodas av skolpersonalen kan därmed ses som en viktig fråga för att få kunskaper om skolans fostransuppdrag.

Resultatet visar hur relationellt våld och nät-mobbning kodas som feminint. Detta våld beskrivs som subtilt och intrigant. Situationerna ges mening genom referenser till flickors relationer och känslor av svek och avundsjuka. Intressant är att även situationer då flickor beskrivs utöva fysiskt våld så feminiseras våldet genom att det fysiska våldet tonas ner eller skildras med ironi. Exemplet visar hur framför allt fysiskt våld könskodas som maskulint. Föreställningen om hur pojkar iscensätter en aggressiv maskulinitet blir även tydlig då pojkar handlar utanför denna förståelseram. Pojkar som beskrivs som offer feminiseras och deras otillräckliga maskulinitet blir en förklaring till deras utsatthet. Ytterligare en aspekt av detta är att pojkar beskrivs som mindre delaktiga i situationer där våldet kodas som feminint. Resultatet visar även på situationer som bryter mot mönstret av att flickors fysiska våld feminiseras. Gemensamt för dessa situationer är att flickorna

uppfattas som ett kollektiv samt att det förekommer både indirekt och direkt våld.

Sammanfattningsvis visar resultatet att det hos skolpersonalen finns etablerade berättelser om att flickor använder relationellt våld och att det är pojkar som använder fysiskt våld. Dessa berättelser kan närmast läsas som arketypiska. Bilden av falska och beräknande kvinnor och raka och handfasta män går att finna både i bibeln såväl som i samtida media och populärkultur.¹ Fysiskt våld framställs i viss utsträckning som ett legitimt sätt för pojkar att lösa sina konflikter. I detta sammanhang beskrevs pojkars förväntade omognad som förmildrande, vilket kan förstås bidra till att naturalisera och osynliggöra pojkars fysiska våld. I berättelserna om flickors våld ligger betoningen på flickornas upplevelser av att känna sig svikna och sårade och händelserna liknas vid havererade kärleksrelationer. Sammantaget finns här en risk att både flickors och pojkars våld ses som naturligt så länge det rör sig inom det förväntade. Det innebär att våldet ”osynliggörs” och att de elever som utsätts riskerar att inte få det stöd som skolan är skyldig att ge. De juridiska förändringar som skett i skolan med avsikt att förebygga och hindra situationer där elever utsätts för våld, kränkningar och mobbning förlorar såldes kraft om inte uppmärksamhets riktas mot om den betydelse som föreställningar om kön får för hur våld bemöts skolan. Utifrån skolans uppdrag att arbeta för jämställdhet och förmedla en rättskänsla är detta ett misslyckande.

I analysen av materialet är begreppet hegemonisk maskulinitet centralt. Resultatet visar hur begreppet behöver förstås i spänningsfältet mellan det lokala, regionala och det globala. I intervjuerna från Björnlokaskolan, som är lokaliserad i ett socialt utsatt område, beskrivs pojkarna som tuffa och våldsamma. Talet om den maskulinitet dessa pojkar beskrivs iscensätta kan visserligen lokalt förstås som dominant. Men det är samtidigt inte självklart att en våldsam och aggressiv manlighet utgör normen för alla. Att uppträda ansvarsfullt i skolan för att på sikt få goda förutsättningar på arbetsmarknaden och status och makt i samhället är i många fall ett mer åtråvärt ideal. Begreppet hegemonisk maskulinitet behöver därför tydligare kopplas till socioekonomiska villkor och klasskillnader i samhället.

I materialet saknas beskrivningar om sexuella trakasserier. Om det är så att det inte förekommer, eller att personalen undviker att nämna detta, eller om sådana händelser gått personalen förbi, går inte att svara på utifrån den data som analyserats. Artikeln behöver därför kompletteras med framtida forskning om betydelsen av klass, och sexualitet och ras för hur skolpersonalen hanterar situationer där det förekommer våld.

Not

1. Se exempelvis: <http://blogg.mama.nu/cissiwallin/2016/12/01/falska-kvinnor-och-raka-man/> och Salome som bad om Johannes döparens huvud på ett fat. Matteusevangeliet kapitel 14, vers 6.

Referenser

- Beckman, Linda; Hagquist, Curt; & Hellström, Lisa (2013): Discrepant gender patterns for cyberbullying and traditional bullying. An analysis of Swedish adolescent data. *Computers in Human Behavior* 29(5), 1896-1903.
- Berne, Sofia (2014): *Cyberbullying in Childhood and Adolescence: Assessment, Coping, and the Role of Appearance*. Diss. Göteborgs universitet, 2014: Göteborg.
- Benbenishty, Rami & Astor, Ron Avi (2005): *School Violence in Context: Culture, Neighborhood, Family, School, and Gender*. Oxford: Oxford University Press.
- Bergh, Andreas & Arneback, Emma (2016): Hur villkorar juridifieringen lärarprofessionens arbete med skolans kunskaper och värden? *Utbildning & Demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* 25(1), 11-31.
- Burcar, Veronica (2013): Doing masculinity in narratives about reporting violent crime: Young male victims talk about contacting and encountering the police. *Journal of Youth Studies* 16(2), 172-190.
- Carlbaum, Sara (2016): Juridifiering och utbildningsval: Konsekvenser av elevers och studenters rättigheter. *Utbildning & Demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* 25(1), 53-72.
- Catanzaro, Mary F. (2011): Indirect aggression, bullying and female teen victimization: A literature review. *Pastoral Care in Education* 29(2), 83-101.
- Charmaraman, Lida; Jones, Ashleigh. E.; Stein, Nan & Espelage, Dorothy L. (2013): Is it bullying or sexual harassment? Knowledge, attitudes, and professional development experiences of middle school staff. *Journal of school health* 83(6), 438-444.
- Connell, Robert W. & Messerschmidt, James W. (2005): Hegemonic masculinity. *Gender & Society* 19(6), 829-859.

- Craig, Katrina; Bell, David & Leschied, Allan (2011): Pre-service teachers' knowledge and attitudes regarding school-based bullying. *Canadian Journal of Education* 34(2), 21-33.
- Espelage, Dorothy L. & Swearer, Susan M. (2003): Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School psychology review* 32(3), 365-384.
- Frenzel, Anna (2016): *Skolundersökningen om brott 2015: Om utsatthet och delaktighet i brott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Furlong, Michael & Morrison, Gale (2000): The school in school violence definitions and facts. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders* 8(2), 71-82.
- Flygare, Erik; Gill, Peter E. & Johansson, Björn (2013): Lessons from a concurrent evaluation of eight antibullying programs used in Sweden. *American Journal of Evaluation* 34(2), 170-189.
- Gorsek, Abby K. & Cunningham, Melissa M. (2014): A review of teachers' perceptions and training regarding school bullying. *Pure Insights* 3(1), 6-10.
- Haywood, Chris & Mac an Ghaill, Mártín (2012): 'What's next for masculinity?' Reflexive directions for theory and research on masculinity and education. *Gender and Education* 24(6), 577-592.
- Hammarén, Nils (2008): *Förorten i huvudet: Unga män om kön och sexualitet i det nya Sverige*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2008: Stockholm.
- Holm, Ann-Sofie (2008): *Relationer i skolan: En studie av feminiteter och maskuliniteter i år 9*. Diss. Göteborgs universitet, nr. 260: Göteborg.
- Hult, Agneta & Lindgren, Joakim (2016): Med lagen som rättesnöre – kunskapsformer i lärares arbete mot kränkande behandling. *Utbildning & Demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* 25(1), 73-93.
- Karlsson, Jenny & Pettersson, Tove (2003): Fokusgruppsintervjuer med ungdomar om genus och våld: Konstruktioner av gärningspersoner och offer. Stockholm: Univ. Kriminologiska institutionen.
- Knight, Robin; Göransson, Sara & Sverke, Magnus (2011): *Psykologiska perspektiv på hot och våld i skolan: ur ett jämställdhetsperspektiv: Kunskapsöversikt*. Stockholm: Arbetsmiljöverket.
- Lahelma, Elina (2002): Gendered conflicts in secondary school: Fun or enactment of power? *Gender and Education* 14(3), 295-306.

- Lunneblad, Johannes; Odenbring, Ylva & Johansson, Thomas (2017): *Brottoffret i skolan: Professionellas berättelser om ungdomars utsatthet*. Göteborg: Daidalos.
- Lunneblad, Johannes; Johansson, Thomas & Odenbring, Ylva (2016): Relational trouble and student victimisation at schools—categorisation, caring and institutionalisation. *Pedagogy, Culture & Society* 25(3), 1-13.
- Messerschmidt, James W. (2015): *Masculinities in the Making: From the Local to the Global*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Meyer, Elizabeth J. (2008): Gendered harassment in secondary schools: Understanding teachers' (non)interventions. *Gender and Education* 20(6), 555-570.
- Mishna, Faye; Cook, Charlene; Gadalla, Tahany; Daciuk, Joanne & Solomon, Steve (2010): Cyber bullying behaviors among middle and high school students. *American Journal of Orthopsychiatry* 80(3), 362-374.
- Nesdale, Drew & Pickering, Kaye (2006): Teachers' reactions to children's aggression. *Social Development* 15(1), 109-127.
- Paechter, Carrie (2006): Masculine femininities/feminine masculinities: Power, identities and gender. *Gender and education* 18(3), 253-263.
- Patton, Desmond U.; Hong, Jun S.; Patel, Sadiq & Kral, Michael J. (2017): A systematic review of research strategies used in qualitative studies on school bullying and victimization. *Trauma, Violence, & Abuse* 18(1), 3-16.
- Robinson, Kerry; Davies, Christyn & Saltmarsh, Sue (2012): Introduction: The case for rethinking school violence. I Christyn Davies, Kerry Robinson & Sue Saltmarsh, red: *Rethinking School Violence*, pp. 1-18. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Silverman, David (2006): *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
- Skolverket (2012): *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*. Stockholm: Skolverket.
- Sokol, Nicole; Kay Bussey & Rapee, Ronald M. (2016): The impact of victims' responses on teacher reactions to bullying. *Teaching and Teacher Education* 55, 78-87.
- Thornberg, Robert (2015): The social dynamics of school bullying: The necessary dialogue between the blind men around the elephant and the possible meeting point at the social-ecological square. *Confero: Essays on Education, Philosophy and Politics* 3(2), 161-203.

- Vetenskapsrådet (2011): *God forskningssed* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Wang, Jing; Iannotti, Ronald J. & Nansel, Tonja R. (2009): School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent health* 45(4), 368-375.
- Wallin, Cissi (2016): <http://blogg.mama.nu/cissiwallin/2016/12/01/falska-kvinnor-och-raka-man/> [Hämtat 2017-01-03]
- Wästerfors, David (2011): Disputes and going concerns in an institution for “troublesome” boys. *Journal of Contemporary Ethnography* 40(1), 39-70.
- Yoon, Jina & Bauman, Sheri (2014): Teachers: A critical but overlooked component of bullying prevention and intervention. *Theory Into Practice* 53(4), 308-314.

